

odražavale raspoloženje i odnos snaga na dubrovačkom području. Zasebno poglavlje donosi pregled aktivnosti u kulturi, prosvjeti i sportu. Kod posljednje je teme znatnu pozornost opravdano izazvalo djelovanje sokolskih udruženja, ali i pojava novih sportskih disciplina koje su u Dubrovniku našle plodno tlo. Autor s pravom taj dio knjige naziva kronikom zbivanja koja je prema iznijetim primjerima bila živahna, stimulirajući sve bogatiji društveni život.

Knjiga završava epilogom koji čitatelja zaključno uvodi u razdoblje sloma Kraljevine Jugoslavije i suočavanja s novim izazovima. Autor nedvojbeno smatra i na vrlo ekstenzivan način obrazlaže tvrdnju da je uspostava NDH donijela vlast koja je »prihvatila korjenito poništenje onoga što je postignuto u proteklim desetljećima« (str. 230). Sve u svemu, ova je knjiga dobrodošla prinova u galeriji naslova koji se bave temama iz stare Jugoslavije. Mirošević je očito uložio mnogo napora da bi prikupio velik broj korisnih podataka o Dubrovniku. Pregledom bilježaka vidi se da je obuhvatio relevantne izvore koje je mogao pronaći u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu i Državnom arhivu u Dubrovniku. Može se pretpostaviti da bi dodatna istraživanja u arhivima izvan Hrvatske mogla pridonijeti i nekim novim nalazima koji bi bacili dodatna svjetla na položaj Dubrovnička u međuraću. Knjiga je opremljena brojnim ilustrativnim materijalima i tabličnim priložima koji prikazuju preobrazbu grada nakon okončanja velike ekonomske krize 1930-ih.

• *Stjepan Matković*

Peter Wagner, *Napredak — oživljavanje jedne ideje*, preveo Nenad Zakošek, TIM press, Zagreb, 2020., 201 str.

Knjiga njemačkoga sociologa i teoretičara politike Petera Wagnera *Napredak* s podnaslovom *Oživljavanje jedne ideje* prva je njegova knjiga u hrvatskom prijevodu.¹

Peter Wagner školovao se u Hamburgu, Londonu i Berlinu iz područja ekonomije, političkih znanosti i sociologije. Karijeru započinje u Znanstvenom centru za društvena istraživanja u Berlinu, a potom predaje sociologiju na Sveučilištu u Warwicku u Velikoj Britaniji te na sveučilištima u Trentu i Firenci. Osim toga, bio je voditelj projekta na Federalnom sveučilištu Ural u Ekaterinburgu, a kao gostujući profesor predavao je između ostaloga na sveučilištima Hamburg, Pariz 8, Cape Town, na Katoličkom sveučilištu Louvain-la-neuve, École des hautes études en sciences sociales u Parizu, Berkeleyju, Uppsali i Princetonu. Od 2010. pridružuje se Katalonskom institutu za istraživanja i napredne studije Sveučilišta u Barceloni (ICREA) u svojstvu profesora i istraživača. Njegova istraživanja temelje se na komparativnoj povijesnoj i političkoj sociologiji, socijalnoj i političkoj teoriji i sociologiji društvenih znanosti. Usredotočuje se na identifikaciju i komparativnu analizu različitih oblika društvene i političke modernosti (*modernity*) te povijesnih trajektorija modernih društava.

¹ Na hrvatski jezik Nenad Zakošek preveo je englesko izdanje pod naslovom *Progress. A Reconstruction* iz 2016.

Iz ove perspektive, pojam »modernost« ne signalizira jedinstven model društvene organizacije, već promjenljiva tumačenja osnovnih ljudskih problema u svjetlu specifičnih povijesnih iskustava. U početku se primjenjivao na komparativnu političku sociologiju europskih društava, a potom na transformacije u »samorazumijevanju« Europe. Tijekom posljednjih nekoliko godina razrađuje ju dalje prema »svjetskoj sociologiji«, usredotočujući se na napetosti između borbi za autonomiju i ustrajnih oblika dominacije i istražujući trenutačne mogućnosti napretka u svjetlu povijesnih iskustava u različitim dijelovima svijeta. Objavio je sljedeće monografije: *Collective action and political transformations: the entangled experiences in Brazil, South Africa and Europe* (u suautorstvu s Aureom Mota), Edinburgh, Edinburgh University Press, 2019.; *European modernity: a global approach* (u suautorstvu s Bo Stråth), London, Bloomsbury, 2017.; *Modernity: understanding the present*, Cambridge, Polity Press, 2012.; *Plurality and progress. Modernity in political philosophy and historical sociology*, Stockholm, Nordic Summer University Press, 2010.; *Modernity as experience and interpretation. A new sociology of modernity*, Cambridge, Polity Press, 2008.; *A history and theory of the social sciences. Not all that is solid melts into air*, London, Sage, 2001.; *Theorizing modernity. Inescapability and attainability in social theory*, London, Sage, 2001.; *A sociology of modernity. Liberty and discipline*, London, Routledge, 1994. (drugo izd. 1998.); *Der Raum des Gelehrten. Eine Topographie akademischer Praxis* (u suautorstvu sa

Heidrun Friese) Berlin, Edition sigma, 1993.; *Sozialwissenschaften und Staat. Frankreich, Italien, Deutschland 1870–1980*, Frankfurt/M, Campus, 1990 (Biblioteka Theorie und Gesellschaft, sv. 17).²

Knjiga *Napredak — oživljavanje jedne ideje* pisana je sa svrhom boljeg razumijevanja sadašnjih mogućnosti napretka na temelju istraživanja mogućnosti iz prošlosti. Prema Wagneru cilj je pronaći smjer kojim bi trebalo ići kako bi se postigao napredak i izbjegao mogući nazadak pri čemu se autor često referira na mnoge druge autore te klasične sociološke teoretičare. Sama knjiga započinje predgovorom te se sastoji od šest glavnih poglavlja (*Nestanak napretka, Napredak kao mehanizam: epistemičko-ekonomski kompleks, Napredak kao borba u uvjetima ambivalentnosti, Preispitivanje ideje napretka, Proteklih pola stoljeća i Mogućí napredak danas*) s potpoglavljima.

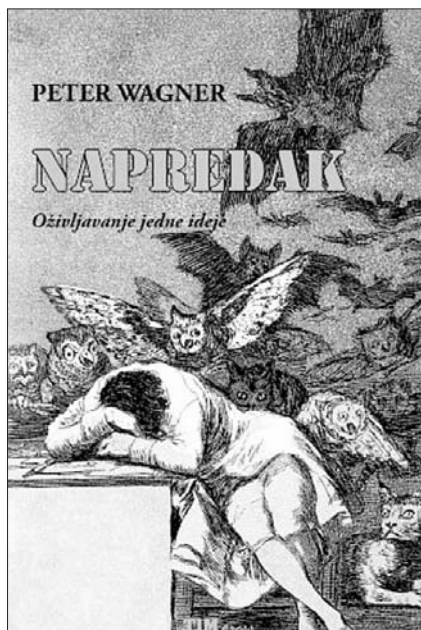
U prvom poglavlju o nestanku napretka autor se osvrće na kapitalizam koji je doveo do povećanja nejednakosti i pogoršanja radnih uvjeta te se osvrće na ekološke probleme i zaključuje kako je iz te perspektive moguće očekivati jedino nastavak ratova, siromaštva i nejednakosti. S druge strane, smatra da je takva perspektiva prisutna/moguća samo u zemljama u kojima je nastao pojam napredak dok je u onima poput Latinske Amerike došlo do povećanja materijalnog bogatstva i povećanja nade u napredak. U najopćenitijem smislu, autor na

² Više o Peteru Wagneru dostupno je na https://www.icrea.cat/security/files/researchers/files-maintenance/cv_2020_wagner.pdf (pristup ostvaren 17. lipnja 2021.)

napredak gleda kroz poboljšanje životnih uvjeta ljudi i njihova zajedničkog života. No dalje u tekstu analizira ga u više aspekata. Ističe kako se napredak smatra nečim što je beskrajno i ne može doći do konačnog savršenstva te se najčešće govori o napretku čovječanstva u cjelini. Također, izdvaja »jaki pojam napretka« koji definira kao radikalnu pozitivnu transformaciju životnih uvjeta ljudi kakva se nikad prije nije smatrala mogućom. Osim spomenutog, ističe i analizira četiri vrste napretka, odnosno epistemički i ekonomski te društveni i politički napredak. U poglavlju »Napredak kao mehanizam: epistemičko-ekonomski kompleks« Wagner navodi kako je napredak znanja bio vezan za velika očekivanja od napretka kakva su se pojavila tijekom 18. stoljeća te je ideja bila da je autonomija najvažniji uvjet napretka. U kontekstu znanosti, napredak se gleda kroz pojam kolektivne autonomije koji podrazumijeva mogućnost napretka znanja u uvjetima slobodne komunikacije spoznaja. Nešto kasnije, ističe autor, pada povjerenje u znanost jer se veže za političko i ekonomsko upravljanje proizvodnjom znanja. Naime postaje očito da se znanstveno znanje upotrebljava u interesu elita ili kapitalizma, a ne u interesu cijelog društva te je dugotrajan napredak znanja o crpljenju prirodnih resursa vođen interesima za povećanjem profita tvrtki. Ekonomski napredak, smatra autor, glavni je uzrok društvene promjene posljednja dva stoljeća; on se, ako se gleda zasebno, uistinu dogodio, no ujedno je rezultirao različitim »nuspojavama« kao što su eksploatacija i bogaćenje Europe. Takav materijalni napredak, koji je u osnovi

prisvojila elita uvjetovao je nazadovanje u drugim dijelovima svijeta i bio je na štetu (lokalnog) stanovništva. U trećem poglavlju autor se usredotočuje na politički i društveni napredak. U tom kontekstu ističe pojmove kao što su »sloboda za« i »sloboda od« pri čemu je »sloboda od« mjerljiva putem ustava i zakona, no upozorava na to da formalno jednake slobode nisu jamstvo da je takva sloboda prisutna i u praksi. Autor se također bavi pojmovima inkluzije i individualizacije kojima je potencijalno moguće mjeriti napredak, no ističe kako su individualizacijom nestali mnogi snažni kolektivi koji su se u povijesti uspjeli izboriti za svoja prava (robovi, žene i radnici) te se nameće pitanje koliko individualizacije zapravo dovodi do društvenog napretka. Autor tvrdi kako se individualna prava poput slobode govora koriste za komunikaciju koja oblikuje javno mnijenje, no isto tako, provođenjem vlastite volje postoji mogućnost da se neće postići suglasnost. S druge strane, smatra da je postavljanje inkluzije i individualizacije za mjera napretka neodrživo jer su ti pojmovi dvosmisleni te je problematičan njihov odnos, odnosno inkluzijom se postaje jednakim članom nekog kolektiva pa je u tom kontekstu ona protivna pojmu individualizacije koja za posljedicu ima diferenciranje među ljudima. Wagner također zaključuje da nije moguće postići potpun društveni i politički napredak jer on nije projekt koji se može završiti tj. postizanje napretka vjerojatno će polučiti nazadovanje u nečem drugom uslijed slabog znanja o njegovim posljedicama. Nadalje, u poglavlju »Preispitivanje ideje napretka« autor povezuje autonomiju i

napredak s Kantovim razmišljanjima o tome da sloboda ne stvara harmoniju zbog mnogih ljudskih antagonizama, kao što su potreba ljudi da budu s drugima te potreba da katkada budu sami. Za Wagnera autonomija može biti i uzrok problema jer otežava da se spozna i razumije kako će se urediti društveni život. Naglašava kako autonomija podrazumijeva da sami sebi donosimo zakone te je pojam ovladavanja zapravo neizbježan. Što se tiče napretka početkom 20. stoljeća, ističe kako je došlo do povećanja autonomije manjina, tj. europskih elita, koja je rezultirala napretkom, međutim bio je to napredak sa stajališta elita, no ne sa stajališta kritičke teorije. Nadalje, u idućem poglavlju, »Proteklih pola stoljeća«, Wagner ukazuje na porijeklo teze da su se društva mogla utemeljiti na autonomiji i inicijativi te da je zbog tih inicijativa došlo do kratkotrajnog ekonomskog rasta i znanstvenog napredovanja. Glavni je problem, smatra autor, što se očekivalo da će napredak znanja biti beskrajno dostupan za dobrobit društva, no Prvi i Drugi svjetski rat dokazali su suprotno. Osim toga, 1960-ih i 1970-ih uistinu je došlo do okončanja formalne vladavine, no ne i do okončanja same vladavine. Premještanje vladavine na druge sfere, primjerice na sferu prirode i drugih društava često je u fokusu autorove analize. Također, u knjizi je stavljen naglasak na hegemonijski diskurs »ljudskih prava i demokracije« te ekonomski diskurs o povratku slobodne trgovine. Takve je diskurse, drži autor, nemoguće osporiti i dio su svake političke debate. Iz toga proizlazi ono što autor smatra važnim, a to su globalizacija i individualizacija. Sva-

ki fenomen koji je stajao između ta dva pojma, tvrdi, smatrao se ograničavanjem slobode. Osim toga, Wagner upozorava na fenomen »brisanja prostora« kao nužne posljedice prebacivanja većine procesa na globalnu razinu.

U posljednjem poglavlju, »Mogući napredak danas«, autor nastoji identificirati gdje se u budućnosti može tražiti napredak i kojim sredstvima. Prije svega, treba naglasiti da autor izdvaja dva shvaćanja vezana za prošlost. Prvo je da sve sukobe iz prošlosti treba smiriti i pustiti prošlost na miru, dok drugo naglašava važnost prošlosti za djelovanje u sadašnjosti. Autor smatra da iako je s jedne strane potrebno smirivanje prošlosti, ostaje činjenica da povijesne nepravde i dalje postoje u društvenim odnosima i institucijama. Nadalje, raspravlja o načinima ophođenja s današnjim posljedicama instrumentalne transformacije zemlje u težnji

za epistemičko-ekonomskim napretkom. Za primjer navodi sadašnji problem klimatskih promjena kao posljedice industrijalizacije. Nakon kraćeg razmatranja mogućnosti napretka, autor izdvaja tri ključna moguća napretka. Prvi je izgradnja demokratske sposobnosti djelovanja. Ovdje iznosi problem suvremenih institucija koje su koncipirane s namjerom obeshrabrenja drugih oblika građanske participacije osim izbora. Dakle, umjesto pukog zbrajanja individualnih odluka na izborima, izgradnja demokratske sposobnosti djelovanja ponovno bi povezivala ideju napretka s idejom kolektivne autonomije. Drugi mogući napredak podrazumijeva prevladavanje novih oblika vladavine. Ovdje autor naglašava kako elite nisu nestale nakon kraja formalne vladavine, već su, kao što je spomenuto, premjestile svoju vladavinu. Formalne vlastice iz prošlosti i dalje su prisutne što je vidljivo u postojanju nasljednog kapitala i umreženosti. Sve to autor povezuje s brisanjem prostora jer borba protiv vladavine zahtijeva kolektivno djelovanje, a da bi se kolektiv organizirao potrebne su granice. Autor zaključuje da brisanje vremena i prostora omogućuje nastanak novih vrsta vladavine koje ograničavaju novi društveni i politički napredak, odnosno cilj im je borba protiv brisanja vremena i prostora. Posljednja je vrsta napretka izbjegavanje oholosti. Naime, ljudska prava daju pojedincima veliku slobodu da oblikuju svoje živote te se pojedinci samim time sve više natječu za resurse te žele ovladati prirodom i drugim ljudima. Autor za kraj ističe da kombinacija epistemičke superiornosti, pretjeranog samopouzdanja i zanemarivanja

prigovora čini takve projekte utjelovljenjem oholosti. Autorova završna misao jest da se kolektivni odabiri određuju zbrajanjem brojnih individualnih odluka, nepravde iz prošlosti određuju životne šanse u sadašnjosti te se sadašnji problemi povećavaju zbog oholosti i potrebe za instrumentalnim ovladavanjem. Rješenje autor vidi u spomenutoj izgradnji demokratske kolektivne sposobnosti djelovanja, prevladavanju novih oblika vladavine i suzbijanju oholosti.

Ova knjiga otvara nove poglede na napredak, prikazuje različite interpretacije napretka te objašnjava kako se mijenjao kroz povijest različitim dinamikama. Ono što je potpuno zaokružilo tematiku napretka jest to što autor nakon dubinske analize tog pojma zapravo nudi rješenja i daje bolji uvid u nedostatke koji se mogu popraviti u sadašnjosti.

• *Arijana Akmadža*